

Tovariš Severin.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Severin je bil mlad človek, ki je gledal v svojo prihodnost z jasnim očesom in mirnim srcem. Drugi se napotijo v življenje vriskaje in prepevaje; njih cilji se blešče izza najvišjih gorá, njih upi švigajo do zvezd. Severin je nastopil svojo pot kakor kmet, ki pelje pridelke v mesto: počasi in trezno računi, koliko bo izkupil in kdaj se povrne; sanj ne pozna in v čudeže ne veruje.

Dovršil je filozofske nauke ter se napravljaj v domovino. Poznal je natanko cesto svojega življenja; tisoči so jo že preromali, zato je bila dobro izhojena. Nekaj let suplent v Kranju ali v Novem mestu, nato učitelj v Ljubljani ali v Gorici, kasneje profesor in nazadnje — konec. Življenje brez viharjev, brez efektov, skoraj brez vsebine; življenje knjige, ki stoji med drugimi v knjižnici in ki je nihče ne bere — dasi je morda v nji beseda, premišljevanja vredna.

Zunanost sama je razdevala mir njegove duše. Mnogo je ljudi na svetu, ki jih od rojstva do smrti nihče ne opazi; kamor pridejo, niso v nadlego nikomur; kadar odidejo, jih nihče ne pogreša. Znanec pozdravi znanca: „Profesor Ničla je umrl!“ — „Res?“ — in nato govorita o vremenu.

Severin se je zavedal svoje „povprečnosti“ in ni bil zaradi nje prav nič žalosten. Kajti vedel je, da so prav tisti „povprečni“ ljudje edini srečni ljudje na svetu. Kadar gredo po brvi, ne gledajo v zvezde, temveč merijo korak za korakom, pa se ne spotaknejo nikoli. Idealov imajo le toliko, kolikor jih je treba za domačo rabo in za mirno življenje. Severin si ni domišljaj, da bi kdaj narod vodil in domovino reševal; zakaj bil je takih misli, da največ koristi človek, ki vrši brez poze in trušča svojo vsakdanjo krušno dolžnost.

To in tak je bil Severin, ko se je zaljubil.

II.

Pred dunajskim rotovžem je lep in razsežen park, ki je od poldne do ene obednica za kontoristke. Na tej klopi, na oni klopi,

pod to lipo, pod onim kostanjem — bledikasto dekle, ki skriva v naročju skrbno zvit papir. Severin se je včasih ozrl nanje, kadar se je vračal iz knjižnice, ali nikoli se mu ni posrečilo, da bi videl, kaj je v tistem papirju. Če se je oziral prenatanko, ga je odslovil zlovoljen pogled: „Kaj te briga moje uboštvo? Na svoje glej!“

Ob lepih solnčnih dnevih je tisti park v samo pojočo, zvonečo luč utopljen. Še sence same so kakor z žarki prepletene. Luč na belih bluzah, na pisanih klobukih, na obrazih, v veselih očeh, v veselem srcu. In ob takem lepem solnčnem dnevu je šel Severin po beli peščeni stezi ter je ugledal dekleta pod kostanjem. Ozrl se je nanjo z dolgim pogledom, ona pa se je zasmejala naglas:

„Gospod, ali bi kosili z menoj?“

Junaki življenja se ne menijo za pomlad in za solnce, uživajo še večje sladkosti v dežju in viharju. Pomlad in solnce lijeta svoj blagoslov na povprečne ljudi. Podobni so starcem, ki po zimi za pečjo sede in dremljejo, pa se predramijo ob prvem pomladanskem žarku ter spoznajo radostni, da je smrt še za gorami.

Severinu se je smejala v srcu.

„Pa kosiva! Že zdavnaj me je skrbelo, kaj je v takih papirjih?“

Prisedel je k dekletu. Smejala se je zmerom glasneje in je odvijala.

„Koliko pa jih je, teh papirjev?“ se je čudil Severin. Zdrknil je na tla papir za papirjem, nazadnje pa ni ostalo nič.

Severin jo je pogledal ves osupel.

„Tako je bilo vaše kosilo?“

„Ni vsak dan; včasih je treba malo izpremembe . . . Ali niste študent?“

„Študent sem!“

„Ali se vam še nikoli ni pripetilo, da ste od poldne do ene sedeli v parku, zato da bi gospodinja ne vedela, da ste brez južine?“

„Že se mi je pripetilo . . . Ali kako ste ugenili, da nisem bogat?“

„Ker imate obleko za petnajst goldinarjev, kravato pa za petindvajset krajcarjev.“

Severina je bilo nekoliko sram, zato ga je potolažila.

„To vidijo le moje izurjene oči; služim v trgovini. Zadnjič je prišel človek, ki ima troje hiš, pa si je kupil suktnjo za osem goldinarjev!“

„Rekli ste, da imam gospodinjo . . . kako ste me spoznali za tujca?“

„Ker nemški ne znate.“

„Kaj? Mojo lepo nemščino so vsi hvalili!“

„No, glejte! Pravkar ste rekli „scheen“ namesto „schön“! Ali niste s Kranjskega doma?“

„Iz tistih krajev sem!“

„Govorica vas razodeva! Poznala sem fanta, ki je bil s Kranjskega doma. Bil je lep in prijeten, ampak preveč je pil... Ali tam doli vsi tako popivate?“

„Ne vsi; tudi zmernih ljudi je nekaj. Jaz, na primer, se napijem le ob svojem godu.“

Ko je to rekel, se je Severin spomnil, da še ni kosil, da je tudi malo žejen in da je čisto blizu prijazna rotovška klet. V mislih je preštel svoje premoženje in je bil zadovoljen.

„Ob papirnem kosilu je beseda lena in pusta. Ali bi ne stopila obadva v klet? Časa je še veliko!“

Pogledala mu je natanko v obraz, nato je vstala.

„Pa pojdiva!“

Ko je šla ob njegovi strani, vitka in lahka, vsa spomladanska, je spoznal Severin z veseljem, da je lepo dekle, vredno kosila in ljubezni.

III.

Imel pa je Severin prijatelja, ki mu je bilo ime Ksenofon; odkod mu tako ime, ni povedal nikomur.

Ksenofon je bil Severinov prijatelj, ker mu ni bil podoben ne po duši, ne po telesu. Bil je lep fant, da so se ženske na cesti ozirale za njim; visok život, zagorela lica, moč na širokem čelu, na ustnicah veselo uživanje, oči tihe, naskrivaj motreče. Umetnik je bil; zato ga je odkritosrčno občudoval Severin, ki si nikoli ni mogel razložiti, čemu da je umetnost na svetu. Gorko mu je bilo od radosti, kadar je bral: „Ksenofon, naš mladi umetnik, ki ga že tujina po pravici priznava, je spet proslavil pred svetom sebe in svojo domovino...“ Severin je občutil, kakor da je tudi nanj kanila drobna kapljica te hvale in slave. Čudil se je neskončno, da Ksenofon ni bil nič vesel take časti.

„Ali si bral?“ je prihitel k njemu.

„Kaj bral? Tisto neumnost? Ljudje zato hvalijo, ker so slepi! Kadar bom nekoč tako delal, kakor bi rad in kakor še ne morem, takrat bodo zmerjali kakor pijanci!“

Včasih je stal Severin poleg, ko je Ksenofon premazal in uničil dovršeno podobo.

„Kaj počenjaš?“ je vzkliknil. „Prodal bi jo bil, vsaj za petdeset kron!“

„Rajši nocoj ta večer od gladu poginem! Če si ti nameraval napisati besedo „resnica“, pa si v razmišljenosti napisal „laž“ — ali bi ne prečrtal te besede in ali bi te ne bilo sram, da te je roka tako nečedno zapeljala?“

„Res bi jo prečrtal —“

„Kaj me torej žališ in me ponižuješ podse? Moja beseda je črta in moja slovnica je barva!“

Severinovo življenje je stopalo korakoma po ravni cesti, Ksenofonovo se je poganjalo, ustavljalo in prevračalo po kolovozih in klancih.

Zaklenil se je včasih, pa ga ni bilo na izpregled po teden dni in dalj; tudi Severinu ni odprl. Nato se je prikazal ves zadovoljen in prešerne volje, uganjal je burke, klatil se do jutra po krčmah, zaljubil se devetkrat od zore do mraka. Ob takih časih je bil ves poln bojevitosti, orjaških načrtov, donebesnih upov. „Nisem še ljudem pokazal, kdo da sem; ali kmalu pride čas . . . v srcu čutim, da je blizu tista ura . . . Takrat, Severin, ti edini moj zvesti tovariš, takrat te primem za roko in te vzdignem prav do sebe. Z mano si vodo srebal, z mano boš vino pil!“

Par dni kasneje je bil ves drug; klonil je z glavo, malodušen in potrč do solz. „Severin, tovariš moj, preskrbi mi vrv, da napravim konec po stari slovenski šegi! Čemu to življenje, kam gre? Kaj je moja umetnost, komu koristi? Sovražim jo iz dna srca . . . danes sem vsa tista platna pometal na dvorišče. Med vsemi krušnimi posli je umetnost najostudnejši posel: človek razkazuje svojo nagoto in jo prodaja za denar. Če so ljudje spodobnejši od njega in je ne marajo kupavati, se pa še znaša nad njimi, kakor da bi mu delali krivico . . . Tovariš Severin, preskrbi mi vrv!“

Severin ga je spremil v krčmo, Ksenofon se je v treh urah upijanil ter je vriskal in prepeval.

V svojem prešernem tednu je Ksenofon trosil denar tako nečloveško, da je bilo Severinu do joka. Če mu je branil, se mu je široko smejal: „Molči, šleva, da te ne ubijem! . . . Saj je vseeno — jutri pridem po vrv!“ — Pa ni prišel po vrv, temveč zato, da mu je postregel Severin s čajem, kruhom in tobakom ter da je z grenkim obrazom poslušal njegovo žalost.

Tako sta živela Severin in Ksenofon.

Ko je bil Severin štirinajst dni zaljubljen, je rekel svojemu tovarišu:

„Pojdi z menoj, da ti pokažem svojo nevesto!“

IV.

Severinova nevesta je stanovala s svojo materjo daleč v predmestju.

„Dolga je pot!“ je rekel Ksenofon.

„Meni se je zmerom zdelo, da je komaj sto korakov!“ se je začudil Severin.

„Zaradi ženske bi jaz ne hodil po teh ulicah . . . če je kaj prida, bi jo rajši na dom povabil!“ —

Izba je bila prijazna: bel prt na mizi, bela zagrinjala ob oknih in cvetice, kamor je oko pogledalo. Ksenofonu se je zdelo, da je stopil v kmečko hišo.

„Ta divan pa kar skozi okno!“ je rekel, ko se je ozrl po izbi.

Za mizo je stal nerodno in ošabno velik rdeč divan kakor nespodoben tujec v pošteni družbi.

„Naše edino bogastvo!“ se je prestrašila Olga, nevesta Severinova.

„Sediva nanj, pa ga ne bova videla!“ je rekel Severin.

Olga je stopila po vino; ko se je vrnila ter pozdravila obadva gosta s smehljajočimi očmi, je Severin nenadoma opazil, da mu je nevesta doma mnogo lepša nego na ulici: mlajši in nedolžnejši je njen obraz, lagotnejši njen korak.

„Že dolgo nisem bil v taki izbi!“ je rekel Ksenofon. „Človek se klati po nečednih kavarnah, po glasnih in zasmrajenih krčmah . . . živi hujše življenje od natarjarja, ki je vsaj v svojem dimu in smradu napol doma! Pa pride v tako izbo — kakor da je stopil v cerkev! Zdi se mi, da bi bil v takem domu človek boljši, čistejši in mirnejši, da bi globlje mislil in da bi bila njegova umetnost večja, od cestnega praha in kavarnskega dima neoskrunjena . . .“

Resnična bridkost je bila v njegovem glasu in v njegovih očeh.

„Stori, kakor sem storil jaz?“ mu je rekel Severin.

„Ne bi mogel! Zdaj vem, da je vse tako, kakor sem povedal . . . pa bi čez teden dni pobegnil iz takega prijetnega doma ter bi se vlačil po najbolj umazanih brlogih. Ciganska kri je v meni. Bral sem o cigančku, ki se je bil izgubil od svoje družbe, pa so ga pričeli vzgajati za poštenega kristjana. Leto dni se je vzgledno ravnal, ni mu ga bilo enakega v vseh velikih in malih čednostih;

ob letu pa je zažgal svojemu krušnemu očetu hišo ter je izginil brez sledu . . . Razumem tistega cigančka in mu nič ne zamerim!“

Pili so ter si nazdravljali in kmalu so bili veseli vsi trije. Ksenofon je pripovedoval razposajene zgodbe o svojih tovariših ter njih znankah, nato o svojih ljubezenskih prigodah, naposled pa, ko mu je šinilo vino v lica ter mu leglo na jezik, je začel sanjati o svojih visokih ciljih in daljnih potih.

Obadva sta verno poslušala, Severin in njegova nevesta. Severin je opazil, da je Olga včasih pogledala na Ksenofonovo roko, ki je ležala na mizi; tista roka je bila čisto bela, polna in nežna, Severin pa se je spomnil, da so njegove roke rdeče in zgrbljene, in ni mu bilo prav.

„Tudi jaz bom nosil rokavice!“ je sklenil. —

Ko je spremljal Ksenofona domov, ga je vprašal:

„Kako ti je pogodi moja nevesta?“

Ksenofon se je zasmel:

„Prijetna ženska . . . ne zametal bi je človek!“

Severin je molčal.

V.

Par dni kasneje je prišel Ksenofon ves potr in žalosten k Severinu. Sedel je na zofo in je gledal v tla.

„Tovarš Severin — zadnjič, ko si me povabil s seboj, sem bil tako umazan in nizkoten, da sem se čudil, kako da me nisi udaril na lice. Kar sem govoril, je bilo neumno in nič vredno, kakor da sem bil pijan prižvižgal v cerkev . . . Ali še vse bolj ničvredne in nizkotne so bile moje misli — da si jih videl, bi me bil zgrabil za vrat ter me treščil po stopnicah. Živina sem, ne človek! — Včasih sem premišljeval, kako da se jaz, ki sem nečist do dna, ukvarjam z umetnostjo in kako da sem najbolj zaljubljen vanjo prav tedaj, kadar sem najbolj oskrunjen. Jasno je: rad bi varal samega sebe in druge ljudi . . . rad bi se opravičeval . . . rad bi si kar na svojo roko dajal odvezo. Glejte umetnika! Glejte, kako čista duša, kako visoka misel se izraža v njegovih delih! . . . Ali ni to sleparstvo najhujše sorte? Če so vsi umetniki meni enaki, je umetnost pisan plašč na gnilem telesu gobavca!“

Velikokrat je poslušal Severin take in podobne pridige in vselej se mu je grenko storilo. Zdaj pa je nenadoma začutil v srcu neko posebno sladkost, ki je bila skoraj sorodna škodoželjnosti. In spomnil

se je v tem hipu tiste bele roke, ki je mehko in gosposko ležala na mizi. Šinilo mu je v misel kakor greh:

„Lahko bi ga sovražil, tega človeka . . . prijetno bi bilo to sovraštvo, slajše nego ljubezen . . .“

Naglas je rekel:

„Jaz ne preišlujem, kakšen da sem in kakšen da bi moral biti. Moje življenje je od začetka in bo do konca brez ugank in vprašanj. Ker te je napravil Bog za sto sežnjev višjega od mene, je pravično, da ti bije vihar v obraz, ko sedim jaz za pečjo in srebljem čaj. Občudujem te, ali menjal ne bi s teboj . . .“

Ksenofon ga je pogledal in šinilo mu je v misel:

„Lahko bi ga sovražil, tega človeka . . . slajše bi bilo to sovraštvo nego ljubezen . . .“

Severin si je natočil čaja.

„Še tri mesece, pa mi ga bo točila lepša roka . . .“

„Kaj se res misliš poročiti?“

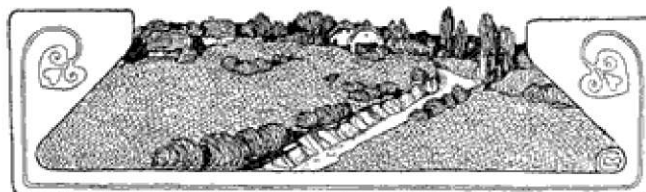
„Prav zares! Moji cilji so tako skromni in tako blizu, da bi jih brez težave dosegel še s težjim bremenom. In povem ti, tovariš, to breme bo sladko! Bodi nespametno ali ne: zaljubljen sem prav po stari šegi, napol v žensko, napol pa v gnezdo, ki si ga zgradim z njeno in božjo pomočjo. V tej ljubezni je sladkost, ki je ti nikoli ne boš občutil . . . Mehak sem kakor testo, saj veš; pohleven sem, da me je sram; in če pregledam svoje življenje, kolikor daleč se spominjam, lahko rečem z veselim srcem, da nisem storil nikomur zlega. Ali pomisli: da bi mi kdo oskrunil to ljubezen, bi ga uničil z jasno pametjo in mirno vestjo . . .“

Ksenofon se je kmalu poslovil; trd in osoren je bil njegov obraz.

Ko je šel po stopnicah, je pomislil v drugič:

„Lahko bi ga sovražil tega človeka . . .“

(Konec prihodnjič.)

Tovariš Severin.

Spisal Ivan Cankar.

VI.

b toplem majskem večeru je Severin začutil, da je žejen, ter se je napotil v krčmo. Vino mu je stopilo v lica in v oči, kmalu so bile njegove misli vse mehke in koprneče.

„Kaj bi samotaril, jaz mladi ženin?“ je rekel v svojem veselem srcu ter se je nameril

k Olgi, vroč in prepit, kakor je bil.

Narahlo je potrkal, pa je stopil v izbo. Na rdečem divanu sta sedela Olga in Ksenofon. Lasje so ji veseli na čelo in senca, gorla je v lica, oči so ji bile zameglele. Obadva sta molče strmela na Severina in se nista genila.

Severin je bil mahoma trezen. Le en sam trenotek je premišljeval, nato pa se je zasmel ter je prijazno pozdravil.

Ona je prebledela in je počasi vstala.

„Jaz nisem . . . jaz nisem . . .“

„Prav res je, da nisi napravila čaja in tudi ne vina prinesla!“ se je smejal Severin. „Hiti, golobica, drugikrat pa lepše postrezi gostom!“

Olga je šla, Ksenofon je ostal; nemiren, skoraj začuden je bil njegov pogled.

„Tovariš Severin, če misliš . . .“

„Ne, ne, prav nič ne mislim . . . Tisti, ki si kaj mislijo, ravnajo drugače . . . Le sedi, tovariš Ksenofon . . . Pila bova temu prijetnemu svidenju na čast in slavo . . .“

„Ali si ti, ali nisi? Drugače govoriš . . . glas te razodeva, da lažeš!“

„Torej laže glas, beseda ne! Le pijan sem nekoliko, tovariš Ksenofon! Vselej, kadar se namerim k svoji nevesti, se prej napijem. Jezik je gibkejši, poljub toplejši. Zato bi rad, da se tudi ti do dobrega napiješ! . . . Pozdravljena, nevesta, še enkrat pozdravljena! . . . Na, tovariš Ksenofon, sam ti bom točil!“

„Roka se ti trese!“

„Kaj bi se mi ne tresla? Saj sem rekel, da sem pijan! . . . Ali ne vidiš, Olga, da sem pijan?“

„Oči so ti rosne!“

„No, glej! . . . Vselej se mi je najprej na očeh poznalo. Vsak pijanec najprej oslepi . . . še gleda in vidi, ali njegove oči lažejo strahotno in boljše bi bilo, da bi ne gledale! . . . Ksenofon, do dna!“

Ksenofon je izpraznil kozarec na dušek.

„Tovariš Severin, sam nisi pil!“

„Kako da nisem pil? Kaj ne vidiš praznega kozarca?“

„Ali je tvoj kozarec?“

„Svetega Petra ni!“

Olga mu je začudena in prestrašena gledala v veseli obraz.

„Severin, rada bi ti povedala . . . rada bi sama govorila s teboj . . .“

„Kar povej, dušica, kar govori, nič se ne boj! . . . Kam pa si sedla? Tja sedi, kjer si prej sedela, k najinemu gostu . . . Tako, glej, tako se spodobi . . . še malo bliže se primakni! . . . Zdaj govori, jaz poslušam!“

Sedla je v kot na divan in je položila roke v naročje.

„Severin . . .“

„Kaj sem ti storil, da je tvoj glas kakor solza? Veseli bodimo nocoj; ne vzdihovanja, ne rosni besede! . . . Hej, Ksenofon, saj si pevec . . . in tudi tvoj glas, Olga, je zelo prijeten . . . Zapojta!“

„Ne da se mi peti!“ je rekla Olga; Ksenofon je molčal.

„Pa pijmo!“

Ko je Ksenofon vtretjič odstavil kozarec, je srepro pogledal na Severina; v oči mu je gledal, na ustne, celo na roke.

„Mislil sem, tovariš Severin, da te poznam bolj, nego sebe, da si brez ugank in vozlov. Zdaj se mi zdi, da je v tvojem srcu skrita izba, ki mi je še nisi odklenil . . . rad bi vedel, kaj je tam!“

Severin se je smejal do solz, kakor da je bil slišal imenitno burko.

„Odklenem ti, prav kmalu ti odklenem; in če nikoli v svojem življenju nisi strmel, takrat boš! In zapomni si, umetnik, da je človek kakor umotvor: največja enostavnost je največja umetnost, največja jasnost je največja skrivnost!“

„Zdi se mi, da so bile to moje besede!“ je rekel Ksenofon.

„Tvoje besede! Še bolje, če so bile tvoje besede! Saj je res: kako bi jaz, filistejska smet, do take modrosti! . . . Na, pij!“

Ksenofon je pil. Ko je vstajal, se je zamajal ter se naslonil ob mizo. „Tovariš Ksenofon, ali te je zgrabilo? Kaj še veš, kje da si?“

„Kje da sem? Potrpi!“

Strmel je v tla, pa se mu je zadremalo. Severin ga je prijel pod pazduho.

„Saj ni greh . . . tudi meni se je že pripetilo . . . Stopi, da te spremim!“

Ksenofon je govoril v polusnu:

„Tovariš Severin . . . jaz sem kanalja . . . Pretepi me, ubij me . . . jaz sem nizkoten, blaten . . . ti si angel, ves čist . . .“

„Le pojdi z menoj, pa o angelih ne govori!“

Pred durmi ga je prislonil ob zid ter se je vrnil. Položil je Olgi roke trdo na rame in je rekel:

„Ukažem ti: o tem večeru ne boš izpregovorila besede več, ne meni in ne nikomur drugemu! Tega večera ni bilo, zate ne!“

Nato je spremil tovariša do doma; Ksenofon se je jokal ves pot, Severin mu je prigovarjal ter ga je tolažil.

VII.

Že drugi večer je Severin potrkal na Ksenofonove duri.

„Kaj ti?“ je planil Ksenofon.

„Čemu ne jaz?“ se je Severin veselo začudil ter je segel tovarišu v roko. „Sinoči si bil nekaj bolan, pa sem prišel pogledat.“

„Če je stvar taka . . .“ je rekel Ksenofon tiho in zamišljen ter je umolknil. Na mizi je ležalo drobno popisano pismo, še mokro je bilo. Ksenofon ga je raztrgal ter vrgel kosce v peč.

„Kaj požigaš?“

„Pismo, ki sem ga pisal tebi. Zdaj, ko si sam prišel . . .“

„Zdaj ga seveda ni treba . . . Pošteni tovariši si povedo resnico iz lica v lice.“

„Ne skrivajo hude misli v srcu, ko je oko veselo in beseda prešerna.“

„Ne skrivajo noža v levici, ko podajajo desnico.“

Spogledala sta se, nato sta se obadva zasmejala.

„Če bi kdo slišal, bi nazadnje res sodil, da imam hudo misel v srcu!“ je rekel Severin.

„Če bi kdo slišal, bi nazadnje res mislil, da skrivam nož v levici!“ je rekel Ksenofon.

Severin se je domislil:

„Saj nisem prišel k tebi, da bi se prerekala na tak zavraten način! Ali veš, kaj sem ti prinesel? Karto za Ronacherja: tam pleše Cléo de Merode, ljubica Leopoldova in drugih imenitnikov. Že zdavnaj si rekel, da bi jo rad videl; oglej si jo!“

Ksenofon je iztegnil roko, pa jo je umaknil.

„Vrag vedi — kakor da mi je potrkalo na senca: ne hodi! Ali zaklel sem se, da jo vidim, predno umrjem; pa pojdem! Daj karto!“

Severin je bil ves vesel in razposajen.

„Pa še tega ti nisem povedal, da sem bogat kakor nikoli! Nocoj bova pila šampanjca, Cléi na čast in ženskam njene sorte! Prave ženske so le tiste, ki so iz ljubezni napravile umetnost. Doslej sva glodala le pošteni in pusti vsakdanji kruh, kvečjemu če sva uživala žalosten diletantizem . . . oglejva si še umetnost!“

„Kdo bi ti bil prisodil tako učenost!“ se je čudil Ksenofon. „Zmerom se mi je zdelo, da je tvoja solidna suknja le kuta na vragovih plečih!“

Tako sta se napotila, obadva prešerna in uživanja željna.

Cléo de Merode je plesala šele ob enajstih zvečer, do enajstih pa se je Ksenofon napil šampanjca, da je bil zaripel v obraz. Ko je plesalka napravila svoj zadnji sladki poklon, se je Ksenofon nagnil do Severina.

„Koliko denarja imaš?“

„Če jih maraš, sto forintov.“

„Premalo je! Za sto forintov bi mi še mezinca ne pokazala... Tisto je res, kar si rekel o umetnosti. Tvoja nevesta, na primer, je prav čedna ženska in rad jo imam. Ali, ne zameri, ona je kakor kmetski fant, ki se ukvarja s slikanjem: talent je očiten, dela njegova pa so smešne spake, ne umotvori. Kakor v umetnosti, tako je v ljubezni — talent je takorekoč postranska stvar, poglavitno pa je dobra šola, vežbano oko in plemenit okus... Če bi bila ta ženska, ki je tam plesala, še tako grda: ena sama njena kretnja je lepša in bolj zapeljiva nego sedmero tvojih nevest!“

„Skoraj da sem že tudi jaz tako pomislil!“ je rekel Severin. „Toda glej, jaz sem tako navaden človek, da rajši ne gledam na pot, o kateri vem, da ni ustvarjena za moje noge. Počasi po ravni cesti, pa oko nikoli od cilja — to je zame! Ti pa si umetnik: tvoja pot je druga in tvoja pravica je drugačna!“

„Zato mi bodo drugače sodili.“

„Tisto je!“ —

Pozno po noči, že blizu jutra, sta se vračala domov.

Ksenofon je dolgo molčal, naposled je rekel s težkim jezikom: „Zdi se mi, da sem te žalil . . . tako se mi zdi. Ali kje, kako in s katero besedo, ne vem . . . Reci, če veš, zato da poklekнем v ta cestni prah . . .“

„Kaj se ti sanja?“ se je smejal Severin. „Prav nič me nisi žalil!“

„Če je tako . . . Glej, tovariš Severin, daj mi tistih sto forintov!“

„Na jih!“

Poslovila sta se v temni ulici; Severin je gledal za njim, dokler ni omahovaje izginil v noč.

VIII.

Šest dni povrsti je Severin trkal in zvonil pri Ksenofonu; sedmi dan pa se je prikazal pri njem Ksenofon sam. Prišel je, nič ni pozdravil, s pokrito glavo je hodil po izbi od zida do zida. Ves siv in star je bil v obraz.

Postal je pred Severinom, ustna so se mu tresla, v njegovih očeh je bilo brezmejno sovraštvo.

„Ti . . . tovariš Severin . . . povej mi kar naravnost.“

„Kaj da bi ti povedal?“ se je prijazno nasmehnil Severin.

Takrat ga je Ksenofon prijel za obedve rami, privzdignil ga kakor otroka ter ga treščil na tla. Severin se je s čelom udaril ob mizo, tenek curek krvi se mu je vil preko lica. Ni zakričal, niti začudil se ni; vstal je počasi, bled je bil, ali smehljal se je.

„Zdi se mi,“ je rekel, „zdi se mi, tovariš Ksenofon, da bi beseda prav toliko izdala kakor pest!“

Ksenofon je stal sredi izbe, ves trepetajoč. Nato je legel na divan, skrtil je obraz in je ihtel. Severin je stopil k njemu, sklonil se je nad kodrasto glavo njegovo kakor mati nad otrokom.

„Tovariš Ksenofon, žalil si me, jaz pa sem ti odpustil, še predno si me žalil! Ko si stopil v izbo, sem vedel, da ti je hudo pri srcu . . . in da bi udaril v ogledalo, če bi bilo pred teboj; tako pa si udaril mene. Zakaj bi ne udaril, če ti je srce olajšano in duša potolažena? Jaz, recimo, če bi jaz bil tako potr, tolažbe potreben . . . zdajle, ko ležiš pred menoj, bi te lahko zabodel med pleča . . .“

Ves truden se je vzdignil Ksenofon in je pogledal Severinu v oči.

„Daj, stori!“ Severin pa mu je ponudil obedve roki.

„Ali se ti blede, tovariš, prijatelj? Kaj je stopilo med naju . . . kakšna senca je med tvojim in mojim srcem? Kdaj se je vzdignila, odkod je prišla? . . . Zdaj sva se pogovorila — jaz z besedo, ti s pestjo, pa bodi vse med nama, kakor je bilo . . .“

Ksenofon ni stisnil ponujenih rok.

„Kaj praviš, kaj sem storil s tistim tvojim stotakom? Zapravil sem ga s takimi ženskami, ki bi jih trezen še od daleč ne pogledal. Ali tega bi mi ne bilo še tako žal; storil sem že veliko neumnosti, zakaj bi še take ne? Toda — začutil sem in natanko vem, da sem treščil v brezdno, iz katerega se ne izkopljem nikoli več. In tudi to vem, kdo da me je pahnil v to brezdno. In vem, čemu me je pahnil... Prišel sem, da te ubijem, ali še za ta posel nisem več. Zbogom!“

Severin je stopil pred duri in je iztegnil roko.

„Zares se ti blede! . . . Takega te ne izpustim, bilo bi greh! Ali ostani pri meni, ali pojdem s teboj!“

„Kaj mi je v očeh zapisano, kam in kaj da mislim?“

„Zapisano ti je!“

„Pa misliš, da bi resnično šel?“

„Šlo jih je že mnogo . . .“

„Jaz pa bi v zanki kričal na pomagaj, če bi se dalo... Stori z menoj, kakor te je volja!“

Pozno v jutro je Severin naložil svojega tovariša na voz ter ga je spremil do doma.

IX.

Severin je naznanil Olgi, da je preložil poroko do jeseni. Olga je molčala, solze so ji tekale po licih. Ko se je poslavljal, je še ukazal:

„Pripravi nocoj vina in žganja . . . veliko žganja! Imela bova gosta, ki ga poznaš.“

Olga je vzkliknila od straha.

„Ne . . . njega ne!“

„Rekel sem, da pripravi vina in žganja, pa glej, da se ti solze ne bodo poznale!“

Ko je stal že na pragu, je prihitela za njim in je sklenila roke pred obrazom.

„Usmili se ga . . . prizanesi mu!“

Severin je molčal in je šel.

Napotil se je naravnost k svojemu tovarišu. Stopal je po prstih, da bi lesene stopnice ne škripale; dolgo je stal pred durmi ter je poslušal.

Iz izbe so se glasili težki koraki; tudi besede je slišal Severin; zdelo se mu je, da je kletev in molitev, oboje hkrati.

Potrkal je; koraki so utihnili.

„Kdo je?“

„Severin!“

„Čuj, Severin: odprem ti! Ali z levico bom odpiral, v desnici pa držim bodalce . . . tisto s srebrnim ročnikom, saj ga poznaš. Moje edino bogastvo je, vse drugo sem zapil. Hranil sem zase to prijazno bodalce, pa si me spravil na lepšo misel . . . Ali še stojiš pred durmi?“

„Odpri!“

„Varuj se!“

„Odpri!“

Sunkoma so se duri odprle, Ksenofon je vzdignil desnico. Ko je stal Severin pred njim, mu je roka omahnila, zalučil je bodalce v kot in je legel na zofo.

„Konec! . . . Na, udari me na lice, pa se ne bom ganil!“

Severin je bil zelo dobre volje.

„Saj sem vedel, da se le šališ! Prišel sem te vabit, da večerjaj z nama nocoj . . . ti pa kar z bodalcem na človeka!“

„S kom da bi večerjal?“

„Z nama . . . z mojo nevesto in z menoj!“

Ksenofon ga je sovražno pogledal.

„Ti . . . ali bi rad slišal prijetno povest?“

„Pripoveduj!“

„Ali bi rad slišal zgodbo, kako sem ti nevesto vzel?“

Severin se je tako od srca smejal, da se je tolkel po kolenih.

„Saj pravim, da si imel zmerom veliko daru za humor!“

„Kako za humor? Ta povest je, kakor pravijo, posneta po resničnem dogodku!“

„Ne, potrpi!“ se je smejal Severin. „Preveč je vesela ta zgodba . . . prihrani jo za povečerek, da jo bo slišala še ona!“

„Kaj ne razumeš, da je res, vse res . . . da se prav nič ne šalim?“

„Potrpi, potrpi!“ je odmahoval Severin. „Tudi ona mora slišati . . . smejala se bo do solz!“

Ksenofon je zalučil na tla cigareto, ki si jo je bil zapalil.

„Vrag te je obsedel! . . . Ali veš, kaj sem zmerom mislil? Tista žival, ki ima najponižnejši obraz in najmehkejšo kremplje, je najbolj zverinska, najbolj neusmiljena! . . . Pojdiva!“

X.

„Čuj — saj sem ti že zadnjič rekel: kadar se napotim k svoji nevesti, se najprej napijem. Stopiva v krčmo!“

Zgodaj na večer je še bilo. Stopila sta v krčmo in tam se je Ksenofon upijanil. Severinu se je zdelo, da pije nalašč: izlival je

kozarec za kozarcem, kakor v jarek. In ko sta se namerila k Olgi, so se mu noge opletale.

„Tako je prav!“ se je smejal Severin. „Zanič umetnik, ki ne pijančuje! Ali ti še niso pravili, da je Juri Šubic poglavitna svoja dela napravil v pijanosti? Ne vem, če je res; ampak pravijo tako in verjetno je! Saj lahko bereš: vino pospešuje fantazijo ter daje potuho predrznemu srcu. Še jaz, ki nisem umetnik in ki tudi ne vem, čemu da je umetnost na svetu, še jaz sem pisal verze, ko me je vino omamilo!“

Ksenofon ga je prijel pod pazduho.

„Kanalja! . . . Nocoj boš videl . . .“

„Kaj da bom videl?“

„Nocoj boš videl . . . pripravi se!“

Stopila sta v izbo hrupoma, da se je Olga umaknila do okna.

„Nič se ne boj!“ je klical Severin. „Le brž vina, le brž čaja in žganja!“

Ksenofon je omahnil do nje.

„Duša, dušica, Olga, Olgica . . . le brž vina, le brž čaja in žganja!“

Umikala se mu je od stene do stene, vsa prebledela, trepetajoča.

Ko je pobegnila v drugo izbo, se je Ksenofon z režečimi usti in motnimi očmi okrenil do Severina.

„Ali si videl?“

„Videl sem!“ se je smejal Severin. „Le veseli bodimo, dokler nas je še kaj! Le klatimo jabolka, kolikor jih je in kjerkoli so! . . . Sploh pa — ali ni Olga prijetno dekle?“

Ksenofon je sedel na divan.

„Daj mi pijače!“

„Tako pride!“ je rekel Severin; strog in srep je bil njegov pogled, ko je gledal proti durim.

Prišla je; lica so bila bleda, oči zakrvavele.

„Pomisli, Olga, nevestica!“ jo je pozdravil Severin. „Pomisli, kakšno je nocoj uganil najin tovariš Ksenofon! Rekel je, da nama bo povedal zgodbo, kako je meni nevesto jemal! . . . Kaj praviš?“

Hotela je postaviti steklenico na mizo, pa je padla steklenica in so padli kozarci.

„Nerodnica!“ je vzkliknil Severin ves prestrašen. „Brž po drugo steklenico in po druge kozarce!“

Olga je šla, Severin se je potr in vljuden okrenil do tovariša.

„Ne zameri . . . tako gospodinjo imam! Mlada je še, pa sem uverjen, da se popravi!“

Ksenofon mu je gledal v obraz in je dolgo molčal; nazadnje je vprašal.

„Vse se mi zdi, kakor najbrž je; ali rad bi slišal tudi iz tvojih ust, kaj da nameravaš!“

„Ali še ne veš?“ se je začudil Severin. »Zmerom sem sodil, da so umetniki bistrejši ljudje! Da ti povem, praviš?“

„Povej!“

Nocoj ti lahko razodenem, čas je! Nameravam, da te spravim še letošnjo zimo v bolnišnico!“

„V bolnišnico?“

„Da. Med tiste, ki gledajo s slepimi očmi!“

„Če nočem?“

„Prepozno je. Spočetka si se prav pošteno branil, pa si omahnil; tvoja kost je testo, tvoja kri je dežnica. Tudi brez moje milosti pojdeš po tej žalostni cesti, ki sem ti jo bil pokazal!“

Ksenofon je strmel na mizo.

„Tudi meni se zdi, da pojdem po tej cesti! Ali ko veš, kako da je — čemu me mučiš? Še mesar ubije vola na en mah... čemu si me vabil nocoj?“

Severin se je nasmehnil.

„Zato, da te osramotim. Kjer je bil greh, tam bodi pokora in večna smrt!“

Olga je prinesla drugo vino.

„Pijta!“ je ukazal Severin obema. „Pa tako sedita, kakor sta zadnjič sedela! Rad gledam take pare... ljubim pomlad in mladost, ker sem filistejec! Ti, Ksenofon, pripoveduj svojo zgodbo!“

Ksenofon je popil dvoje kozarcev, pa je omahnil na divan.

„Hej, tovariš, kaj že tako zgodaj? Čuj, Olga, kaj je napravil najin tovariš, umetnik brez skrbi in brez pomislekov? Vse je prodal... takorekoč na dvorišče pometal... ostala mu je le postelja; tudi divan stoji še tam, ker ga nihče ni maral. Drugače pa je izba prazna, natanko sem se oziral nocoj... še svoje zapiske je prodal!“

Ksenofon je zamahnil, da bi ga udaril v obraz, pa je udaril na mizo.

„Sam vidiš!“ se je zakrohotal Severin. „Še zadeti ne moreš več! Pij rajši!“

Ksenofon je izpraznil tretji kozarec, pa je prebledel.

„Konec je, tovariš Severin... odpusti!“

„Kaj že?“ je vzkliknil Severin ves osupel. „Mislil sem, da bo do zime, ali pa vsaj do pozne jeseni!“

Ksenofon je položil glavo na mizo in je zadremal.

Takrat je Olga stopila čisto pred Severina, pokleknila je ter sklenila roke.

„Prosim te kakor Boga in sveto mater božjo . . .“

„Stran!“ je ukazal Severin.

XI.

Na spomlad se je Severin izprehajal s svojo ženo po zelenem drevoredu. Nenadoma se je domislil.

„Olga . . . tamle je moj prijatelj, v tisti beli hiši sredi zelenja . . . Daj, da ti pokažem svojega prijatelja!“

„Katerega?“ se je začudila Olga in se je v svojem srcu prestrašila.

„Zdravnik je; pošten in prijazen človek!“ je rekel Severin.

Šla sta.

Velik in tih je bil park, tihi so bili ljudje, ki so se skrivali pod kostanji .

„Kam?“ je vprašala Olga in je trepetala,

„Ne več daleč!“ se je nasmehnil Severin.

„Tisti paviljon tam!“ je pokazal zdravnik.

Stopili so v paviljon.

V ozki izbi je ležal človek na tleh. Noge je imel podvite, glavo je klonil do kolen.

„Kdo si?“ je zaklical Severin.

Polagoma se je glava zaokrenila.

„Jaz sem . . . tega naroda nečedni duh!“

Njegov obraz je bil sedemdesetleten, njegove oči so gledale belo, roke so se tresle na kolenih. Pa kakor je bil star in siv in slep, je za trenotek izpregledal. Na obedve pesti se je oprl in se je vzdigal.

„Dajte, ljudje božji, držite ga, dokler ne bom močan!“

„Ali pojdeva?“ je vprašal Severin.

„Pojdiva!“ je rekla Olga.

Ves miren in resen je bil njen obraz, molčala je vso pot.

Ko je drugi večer potrkal Severin na njene duri, je bila izba prazna.

„Olga!“ je zaklical.

Odgovora ni bilo, še njegov glas ni odmeval.

Treščil je z obrazom na tla.

„Olga! Olga! Olga!“

